

YAVUZ SULTAN SELİM DEVRİ ERZİNCAN SANCAĞI KANUNNÂMESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE CODES OF ERZİNCAN IN YAVUZ SULTAN SELİM ERA

ОЦЕНКА ЗАКОНОПОЛОЖЕНИЯ САНДЖАКИ ЭРЗИНДЖАН В ЭПОХИ ЯВУЗ СУЛТАН СЕЛИМА

Iasha BEKADZE* Merab BEKADZE**

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin coğrafyasında bulunan ve sonradan ayrılmış olan ülkelere bıraktığı en büyük miraslardan biri tahrir defterleridir. Tahrir defterlerinde sancaklar, nahiyeler, şehirler, köyler, mezralar, mahalleler ve çiftliklerin yanı sıra dini, sosyal ve kültürel yapılar hakkında da bilgiler yer almaktadır. Bu tahrir defterlerinin ön kısmında bölgeye ait kanunnameler yer almaktadır.

Makalemizde, Yavuz Sultan Selim Devri'ne ait 1516 "Erzincan Sancağı Kanunnâmesi"nin içerdiği hükümler tespit edilerek açıklığa kavuşturulmuştur. Bu kanunname iki kısımdan oluşmaktadır. Kanunnâmenin birinci kısmı Kanun-ı Osmanî'den, ikinci kısmı Hasan Padişah Kanunu'ndan faydalanılarak tanzim edilmiştir. Birinci kısımda Erzincan Sancağı'nda uygulanan sancak kanununun hükümleri, reayadan alınan vergi kalemleri, onların miktarları ve tahsil edilme zamanları belirtilmiştir. İkinci kısım ise belediye ile ilgili olup halkın pazarda alım satım kurallarına uyması için gereken hükümleri, bâc, tamga ve gümrük vergilerini içermektedir.

Bu incelemede, ayrıca Osmanlı zamanında Erzincan Sancağı'nda kullanılan "âsiyâb", "âşar", "bac", "ağnam", "resim", "harir", "asel", "batman", "maktu" gibi Arapça ve Farsça kelimelerin günümüz Türkçesindeki anlamlarına dikkat edilmiş ve bölgedeki ölçü ve tartı birimlerini tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bâc, Erzincan, Gümrük, Kanunnâme, Sancak, Tamga.

ABSTRACT

Ottoman Tax Registers (Cadastral Record Books) are one of the greatest heritages of Ottoman Empire, which has been left to those states that once belonged to the Ottoman Empire and later became independent states. Tax Registers (Cadastral Record Books) consist of information about Sanjaks, towns, cities, villages, hamlets, neighborhoods, farms, as well as religious, social and cultural

---

* Bağımsız Araştırmacı, dryasar5@hotmail.com

** KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, drmerab5@gmail.com
10.17498-kdeniz.307334

structures. The beginning part of Tax Registers (Cadastral Record Books) is concerned about regional codes.

This article has identified and clarified the provisions of “Erzincan Sancağı Kanunnâmesi” (Codes of Erzincan Sanjak) in 1516 during Yavuz Sultan Selim Era. These codes are composed of two parts. The first part clarifies how to benefit from the codes of the Ottomans, the second part explains the use of the codes of King Hasan. The first part of the article specifies the provisions of the Sanjak’s law that was applied in Erzincan Sanjak, the tax items collected from the public, the amount of taxes and dates of tax collection. The second part is concerned about the municipality and includes the provisions of public market trading rules, taxes and customs.

Furthermore, in this study attention is also paid to the contemporary Turkish meanings of some Arabic and Persian words used in Erzincan Sanjak in Ottoman period, such as “âsiyâb” (mill), “âşar” (tithe), “bâc” (tax), “ağnam” (sheep), “resim” (tax), “harir” (silk), “asel” (honey), “batman” (weight unit, 10 kg), “maktu” (fixed), and also has identified the measurement and weighting units in Ottoman period.

Key Words: Tax, Erzincan, Customs, Codes, Sanjak, Seal

АННОТАЦИЯ

Пространные реестры являются одними из крупнейших наследий для стран, которые были расположены в границах Османской империи и потом стали самостоятельными государствами. В пространных реестрах даны сведения о санджаках, городках, городах, деревнях, хуторах, фермах, а также информация о религиозных, социальных и культурных структурах. Начальная часть пространных реестров содержит региональные законоположения.

Наша статья, разъяснила основные положения «Закона Эрзинджанского санджака», датированного 1516 годом во время правления Явуз Султан Селима. Этот закон состоит из двух частей: В первой части закона использована «Канун-и Османи», а во второй части законы Хасан падишах. В первой части закона, применяемого в Эрзинджане, указаны основные положения закона, виды налогов, собранные от населения, их количество и время взимания налогов. Вторая часть касается муниципалитета и включает в себя положения правил торговли на публичном рынке, налогов и таможенных формальностей.

В этом исследовании также уделено внимание значению следующих арабских и персидских слов “âsiyâb” (водянная мельница), “âşar” (десятина), “bac” (налог с товаров, продаваемых на базарах), “ağnam” (налог с мелького рогатого скота), “resim” (налог), “harir” (шелк), “asel” (налог за мед), “batman” (батман, мера веса от 2,5 до 10 кг), “maktu” (определенный, установленный), которые использовались в Эрзинджане во времена Османского государства. Кроме того, описаны единицы измерения и взвешивания в период Османской империи.

Ключевые слова: Налог, Эрзинджан, таможня, законоположения, санджак, таможенная пломба.

GİRİŞ

Osmanlı araştırmacıları kanunnamelerin yayınlanmasına ve incelenmesine her zaman önem vermiştir. Zira kanunnâmeleri bilmeden ve onları tetkik etmeden Osmanlı tarihini tam bilebilmek mümkün değildir. Ünlü tarihçi İ. Hakkı Uzunçarşılı bu konuda şöyle yazmıştır:

“...kanunnameleri tetkik etmeden önce kendimi Osmanlı tarihine oldukça vakıf bir adam sanırdım. Ancak kanunnamelerle vesikalari tetkik ettikten sonradır ki bu hususta ne kadar sathî malumat sahibi olduğumu anladım ve yine o zaman Roma İmparatorluğundan sonra en çok süren ve üç kıtaya yayılmış olan bu devletin kudretini ve inhitatı esnasında pek çok sadmelere rağmen neden Selçuk, Cengiz ve Timur İmparatorlukları gibi az zamanda parçalanıp dağılmadığını ve köşesinden bucağından koparıldığı halde dimdik ayakta durduğunu ve sonradan yani on dokuzuncu asırdan itibaren de neden süratle sukut ettiğini idrak edebildim; iman ve akide haline gelmiş olan kanunların zayıf zamanlarda bile şöyle böyle tatbik edilebilmesi ve bu kanunların nesilden nesile kudsî bir anane olarak devam etmesi, Türk milletinin kendisini her zaman hakim mevkide görmesi onun en zayıf olan zamanlarında da kendisini-yani İslam camiasını parçalanmaktan kurtarmıştır” (Uzunçarşılı, 1984: 4).

Osmanlı Dönemi’ndeki Erzincan Sancağı ile ilgili kanunlar şunlardır:

1. Yavuz Selim Devri 1516 (922) Tarihli Erzincan Sancağı Kanunnâmesi:

Bu kanunnâme BOA 7 Numaralı defterin 1-2. sayfalarında olup ilk defa İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi profesörlerinden Ord. Prof. Ömer Lûtfi Barkan tarafından 1943 yılında “Erzincan Kanunu” adı altında yayınlanmış (Barkan, 1943) ve 2001 yılında ise onun tıpkıbasımı yapılmıştır (Barkan, 2001: 181-184). Prof. Dr. Ahmed Akgündüz 1991 yılında Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 11 ciltlik kitabının (Akgündüz, 1990-2016) Yavuz Selim Devri Kanunnâmeleri adındaki 3. cildinde “Erzincan Sancağı Kanunnâmesi” adı altında yayınlamıştır (Akgündüz, 1991: 294-298).

2. Kanuni Devri 1530 (937) Tarihli Kemah-Erzincan Kanunnâmesi:

Kanûnî devrinde iki hukukî düzenleme olduğu bilinmektedir. İlki 937/1530 tarihli Kemah-Erzincan Kanunu’dur. Erzincan burada Kemah’ın kazası olarak gözükmektedir. İkincisi ise yine “937/1530 tarihli Erzincan Evkâf Kanûnu”dur (Akgündüz, 1992: 575). Ömer Lûtfi Barkan’dan farklı olarak Ahmed Akgündüz bu kanuna ait “Defter-i Evkaf-ı Medris ve Mesâcid ve Zevâya-yı Kaza-i Erzincan ki” açıklamalı başlık da vermiş ve kanunun tarihini Barkan’da olduğu gibi 947/1540 değil de 937/1530 olarak göstermiştir (Akgündüz, 1992: 575).

YAVUZ SULTAN SELİM DEVRİ ERZİNCAN SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Çaldıran zaferi sonucunda fethedilen Erzincan, 23 Ekim 1514 (4 Ramazan 920) tarihinde Bayburt'la birlikte Bıyıklı Mehmed Bey'e beylerbeylik olarak verilmiş, Canik, Şarkî Karahisar, Trabzon ve Kiği bu beylerbeyliğine bağlanarak Doğu'da Erzincân Eyâleti adında uç eyâleti kurulmuştur (Akgündüz, 1991: 289). Daha sonra bu eyâlet, Erzincan-Bayburt Vilâyeti adı altında değiştirilmiş ve Bayburt, Erzincan, Kemah ve Tercan sancaklarından teşkil olunmuştur. Yavuz Selim zamanında Erzincan, Kemah ve Bayburt'a ait üç kanunnâme ile adı geçen bölgelerin hukuk düzeni sağlanmaktaydı (Akgündüz, 1991: 289). Çalışmamız, Erzincan kanunnâmesinin tahlilinden oluşmaktadır. Bu kanunnâme tek bir nüshadan ibaret olup, 1516-1518 tarihli BOA, TTD, 60, (7), sh. 1-2'de bulunmaktadır (Akgündüz, 1991: 294). Erzincan Sancağı Kanunnâmesi iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Kanun-ı Osmanî adında olup şer'î ve örfî vergileri, ikinci kısım ise Hasan Padişah Kanunu'ndan ibaret olup bâc, tamga ve gümrük vergilerini içermektedir (Akgündüz, 1991: 294). Bunları ayrı ayrılıkta inceleyelim.

Birinci Kısım: Mahsûlat-ı Kurâ Ber-Muceb-i Kanûn-ı Osmanî

Şer'î ve örfî vergileri içeren Kanûn-ı Osmanî şu konuları ihtiva etmektedir:

A. Kişi Başına Alınan Vergiler ve Miktarları

1. Resmî çift: Bir çiftlik toprağı olanlardan alınmakta olup miktarı 50 Osmanî akçedir (Akgündüz, 1991: 294; Madde 1).

2. Resm-i bennâk: Bu vergi çifti olmayanlardan alınmaktadır. Miktarı 12 akçedir (Akgündüz, 1991: 294; Madde 1). Şehirli Müslüman bennâklardan resm-i bennâk alınmamaktadır (Akgündüz, 1991: 295; Madde 6).

3. Resm-i caba bennâk: Babalarından ayrı olan mücerredlerden alınan vergidir. Miktarı 6 akça (Akgündüz, 1991: 294; Madde 1).

4. İспенç resmî: Gayrimüslimlerden alınmakta olup Müslümanlardan alınan çift resminin karşılığıdır (Çağatay, 1947: 507). Miktarı 25 akçedir (Akgündüz, 1991: 294; Madde 2).

5. Resm-i dönüm: Çifti olmayıp zirâ'atlarındaki zemînlerden alınan vergidir. Miktarı iki dönüme bir akçe-i Osmanî'dir (Akgündüz, 1991: 294; Madde 3).

Yukarıda zikrolunan vergiler gerek Müslim gerekse de gayrimüslimden olsun fark gözetmeksizin Mart ayının evvelidir. Mart ayından önce alınması uygun görülmemiştir (Akgündüz, 1991: 295; Madde 4).

6. Humus: Müslim ve gayrimüslim farkı gözetmeksizin ekinlerinde hums, beşte bir vergi alınmaktadır. Fakat Müslimlerin bağ, bostân ve pamuğundan yedide bir oranında vergi alınmaktaydı (Akgündüz, 1991: 295; Madde 5).

B. Maktu Vergiler

Resm-i Âsiyâb: Değirmen işletmesinden alınan vergidir. Aylık miktarı 5 akçe olup yıllık 60 akçeyi bulmaktadır (Akgündüz, 1991: 295; Madde 9).

C. Hububat Öşürü

Hububattan öşür alınmaktadır. Öşür Arapça bir kelime olup onda bir anlamına gelmektedir. Coğulu “âşâr”dır (Pakalın, 1952: 746). Buğday, 8 akçe, arpa 6, bakla, 10, pamuk men 60, şıra 5 men (Miroğlu, 1990: 192-193).

Behre: Madde 13. Kullanılan su için üründen 1/5 nispetinde alınan bir gelir (Bekadze, 2012: 241).

D. Hayvancılıkla İlgili Vergiler

Âdet-i ağnâm: Erzincan Sancağı Kanunnâmesi'nin 10. maddesinde bu vergiden bahsedilmektedir (Akgündüz, 1991: 295; Madde 10). Bu vergi, adet-i ağnâm adı altında koyun ve keçiden alınmakta olup koyun kuzusuyla bir sayılmaktaydı. Bu husus, “Kanunnâme-i Livâ-i 'Aclûn”da şöyle ifade edilmiştir: “Ve livâ-i mezbûrede iki keçiye bir akçe ve iki koyuna bir akçe alına. Ve kuzı ve oğlak süriye kâbil ola, iki re'se bir akçe alına” (Akgündüz, 1994: 40). Adet-i ağnâm vergisi Nisan ayında alınmaktadır (Akgündüz, 1994: 580). Stratejik önem taşıyan bu vergi önemli gelir kaynaklarından. Koyun ve keçi nüfusunu et, süt, yün ve deri ihtiyaçlarını karşılamaktaydı (Iasha Bekadze, 2015: 126).

Resm-i Yaylak: Madde 11:

Kanunnâmelerde, “yaylak resmi”, resm-i merâ-i”, “otlak resm-i” olarak bilinen bu vergi, dışarıdan gelip miri ve dirlik topraklarında koyun ve diğer hayvanların otlatıldığı için alınan bir vergidir. Bu vergi, konar-göçerlerden resm-i yaylak veya da resm-i otlak adıyla alınmaktaydı. Bu vergi yılda bir defa alınır. Bazı yerlerde sürü başına, bazı yerlerde de koyun başına alınır (Armağan, 1998: 5). Miktarı ise kimi yerlerde 17 akçe, kimi yerlerde ednadan 10 akçe, orta hallıdan 15 akçe, âlâsından ise akçe alındığı görülmektedir. Bazen de Arnavid Sancağı'nda olduğu gibi sürülerin durumuna bakılmadan 20 akçe alınmaktaydı (Taşkın, 2007: 642). Diyarbakir'de bir sürüden bir koyun alındıktan sonra, her haneden bir nügi, yani 200 dirhem alınmaktadır. Mardin ve Erzincan'da ise sürü adedine bakılmaksızın yaylak resmi olarak her haneden birer nügi yağ alınmaktaydı. Bunun da değeri iki yüz dirhem idi. Yaylak resminin alınma zamanı ilk bahardır (Çağatay, 1947: 510). Vergiyi tımar sahibi veya da mültezim topluyordu. Vergi toplanmasında sürü baz alınır ki, bir sürü 300 koyundan ibaretti (Iasha Bekadze, 2015: 126-127).

Ceraim-i Hayvanat: Adet-i deştâni olarak da bilinmektedir (Taşkın, 2007: 643). Başkasının ekinine girerek zarar veren at ve sığırdan davar başına beşer akçe ceza alınır. Zararı hayvan sahibi öder. Ayrıca hayvan sahibine zarar veren her hayvan için beşer değnek vururlardı. Bu husus için her hânedan belirlenmiş ölçüde her hangi bir vergi alınması uygun değildi (Akgündüz, 1991: 295; Madde 13).

Resm-i asel: Madde 8. Arıcılıktan alınan vergiler tahrir defterlerinde asel (bal), nahl (bal arısı), kovan, zenburiye, petek ve kevvâredir (Miroğlu, 1990: 186-187; Bostan, 2002: 520; Ünal, 1989: 123; Ünal, 1999: 113; Akgündüz, 1994: 577-586).

E. Arızî Vergiler

Resm-i arûsiye: Madde 7.

“Resm-i arûsiyye”: Bu vergi evlenen kadınlardan alınmakta olup eyalet kanunnamelerinde tayin edildiği miktarda kocası tarafından ödenmekteydi. Ayrıca bu miktar gelinin kız, dul, Müslüman ve Hıristiyan olmasına göre değişmekte olup kızlar için 60, dullar için 30 akçe idi. Hıristiyan kızları için 40, dulları için ise 15 akçe olarak belirlenmişti (Sertoğlu, 1992: 9-10). Erzincan Sancağı Kanunnâmesi’nde resm-i arûsiyye ile ilgili hükümler şöyle zikrolunmuştu: “Ve *resm-i arûsiyye* kız oğlandan altmış ve dul avretten otuz akçe resm-i arûsiyye alalar; kız oğlan her ne yerde nikâh olur ise olsun, atası ne yerün ra’iyyeti ise anın sipâhisi ala. Ve dul avret her ne yerde nikâh olsa resm-i arûsiyyesi anda alına (Akgündüz, 1991: 295). Bakire kızın gelin vergisi, babası kimin vergi mükellefi idiye ona verilirdi. Dul hanımlar kimin toprağında yaşıyorsa vergisini ona veriyordu. Ama büyük tımar sahipleri, avcı kızları, kale muhafızları ve bekarların gelir vergisi padişaha kaydolunuyordu. Yörük ve yüzdecilerin belirli yerleri olmadığından, babasına tabi olduğundan bakire ile dul aynıdır (İasha Bekadze, 2015: 122).

İkinci Kısım: Bâc ve Tamga Ber-Mûceb-i Hasan Padişah

Osmanlılar, yeni yönetime uyum sağlaması için eski mevcut kanunları bir süre kullanıyorlardı. Uzun Hasana’ya ait bu kanunlar Doğu Anadolu’nun Erzurum, Erzincan, Tercan, Bayburt, Kemah, Urfa, Mardin, Diyarbakir, Mardin, Hani, Tercil, Sincar, Berriyecik, Nusaybin, Siverek, Çermik, Ergani, Çüngüş, Harput, Ebu Tahir, Arabgir, Kığı, Çemişkezek, Dekuk ve Ruha gibi yeni fethedilen memleketlerde (Ahmet Özcan, 2012: 181) fetih öncesine ait kanunlar olup 1518 (924) tarihlerine kadar “Hasan Padişah Kanunları” adı altında kanunlar bazen olduğu gibi bazen de değişikliklerle tetbik edilmekteydi (Barkan, 1941: 92). Bu kanunnâmeler, ağırlıklı olarak mahalli vergiler, bâc, tamga ve bunların alınmasıyla ilgili durumları içermekte olup (Ahmet Özcan, 2012: 174) fetihten sonra bir süre kullanılmış ve daha sonra Osmanlı kanunnâmeleri ile değiştirilmiştir. Buna neden mevcut kanunların halk için ağır gelmesi idi. Bu yüzden ahali bizzat bu kanunların Osmanlı kanunları ile değiştirilmesi isteğinde bulunmuşlardı. 1540 tarihli Erzurum Vilâyeti Kanunnâmesinde bu durum şöyle zikrolunmaktadır:

"Mukaddemâ emri hümâyün üzere Bayburt ve Erzurum sancakları kitâbet olundukta köhne defterde mukayyed olub Hasan padişah kanunu deyü icra olunan kavânîni mûte’ameleye kabâil-i reaya ve tavâyifi tüccar ve ehâli-i memâliki mahrûsa mütehammil olmayub Rum kanunu olmasını rica itdikleri pâye-i serîri a’lâya ‘arzolundukta cenahı hüsrevânînin zilâlî ‘adalet ve sâye-i merhamet bahışları zuhur bulub vilâyeti mezbûre halkına dahi Rum kanunnâmesi emrolunub her mucebi emri ‘âlî defteri cedide kaydolunub ol zamandan berü Rum kanunu icra olunub hâlîyâ Erzurum ve Pasin sancakları müceddeden kitâbet olundukta ehâlî-i Erzurum emri ‘âlî-i sadık mucebince icra olunan kanunnâmei mürâd itdikleri ve Pasin sancağı dahi serhad’de olmakla ekser reayası perâkende olub cem’ olub ma’mûr olmak için Rum kanunu lâzım idüğü bilfi’il kitâbet olunan defteri cedid ile ‘atebe-i ‘ulyâya

‘arzolundukda bunlara dahi Rum kanunu ferman olunmağın emri hümayun üzere defteri cedide kaydolunub ‘alel tâfsil tahrir olundu (Barkan, 2001, s. 63).

“Hasan Padişah Kanunları” daha çok Yavuz Selim zamanında kullanılmıştır. Fatih devrinde ise bunlar ya kaldırılmış ya da değiştirilmiştir. Bunu Yavuz Selim ve Kanuni devrindeki Mardin (Akgündüz, 2005: 262-264, 329-333) , Bayburt (Akgündüz, 2005: 265-267, 339-343), Erzincan (Akgündüz, 2005: 267-270, 343-345) kanunnamelerinde görmekteyiz. Fatih devri kanunnamelerinde Hasan Padişah ismi geçmemektedir.

Erzincan’da Ticari Hayat

Osmanlı Devleti’nin coğrafi konumu, ipek ve baharat uluslararası ticaret yollarının Osmanlı topraklarından geçmesi hem ülke içerisinde hem de dış ticarete canlılığa sebep olmuştur. Yabancı ülkeler Osmanlılarla ticarete büyük önem vermiş ve bir çok ahidnâmeler de sağlanmıştır. 15. yüzyılda İtalyalıların Osmanlı topraklarında başlattıkları ticaret XVI. yüzyılda geniş bir boyut almış Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi devletlerin ticaretine de etkisini göstermiştir (Acıpinar, 2015: 324). Hollanda, XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmuş ve 1612’de ilk ticari imtiyazı elde etmiştir (Acıpinar, 2015: 325). Hollanda Osmanlılarla ticarete hem Osmanlı topraklarında hem de kendi topraklarında çok önem vermiştir. Bu da Osmanlı medeniyetinin, dürüstlüğünün ve ahlakının bir sonucudur. Bu yüzden Türklerle alışveriş yapan kişilere önem verilmekteydi. Şu husus bunun en güzel kanıtıdır: Hollanda ticaret Odası’nda alınacak kararda oylarda eşitlik ortaya çıkıyor. Bu durumda Ticaret Odası Başkanı: “İçinizde Türklerle alışveriş eden var mı?” diye sorduğunda içeridekilerden biri “evet” cevabını veriyor. Başkan onun oyunu iki kabul ederek karara varıyor (Tunger, ty). Bu durum Osmanlı ticaretinin her alanında dürüstlük ve ahlâkın en önemli değerlerden olmasından ileri gelmektedir.

XVI. yüzyılda Erzincan mühim bir ticaret yolu üzerinde bulunduğundan gelip geçen kervanlardan bâc-ı ubur¹ adında vergi alınmaktaydı. Bu vergiler Erzincan için önemli gelir kaynaklarından idi. Trabzon-Erzurum yolunun Erzincan’dan geçmesi bölge ticaretini de önemli şekilde etkilemekteydi. Trabzon-Erzincan, Rum-Erzincan ticaret yolunun önemi Erzincan sancak kanunnamesine de yansımış bulunmaktadır. Erzincan sancak kanunnamesine göre Erzincan’a harir, ketân, kumaş, tûtiye, lök, kurt kulağı, sırhişt, , çividün, ak sakız, kasnı, polad, penbe, hamir ve s. yük kervanları gelmekteydi. Şehirde satılan, şehre getirilen ve transit geçen malların çeşitliği ve onlardan alınan vergiler ve miktarları hakkında en sağlam bilgileri Erzincan’la ilgili 1516-1518 tarihli kanunnamede edinmekteyiz. Yavuz Selim

¹ Bâc-ı Ubûr: Bölgeye giren ve orada satılmayarak transit geçen kervanlardan alınan vergiler için kullanılmaktadır (Ünal, 1989: 152; Öztürk, 2014: 539); Bir memlekete giren, ancak dâhilde sarf olunmayarak diğer bir memlekete götürülen eşyalardan alınan transit resimidir (Akgündüz, 2005: 113).

Devri'ne ait 1516-1518 tarihli kanunnâmede Erzincan'daki ticârî mallarla ilgili vergi sistemi Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan (1453-1478) tarafından düzenlenen kanunnamelere dayanmaktadır. Zira bu durum kanunnâmenin başlangıcındaki "... Bâc ve Tamga Ber-Mûceb-i Hasan Padişah" sözlerinden anlaşılmaktadır (Akgündüz, 1991: 294). Gerek Erzincan'a gelip satılan gerekse de transit geçen mallardan "bâc-ı büzürk²" adında gümrük vergisi alınmaktaydı (Akgündüz, 1991: 295). Erzincan'da satılan her çeşit maldan, ketân-kumaştan ve kesilen hayvanlardan "tamga" ve "tamga-i siyâh" adı altında vergi alınmaktaydı (Akgündüz, 2005: 267-269).

1516-1518 tarihli kanunnâmeğe göre Erzincan'da yürürlükte olan belediye vergi kanunlarını şöyle özetleye biliriz:

Harir Yükü İle İlgili Belediye Kanunu

XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti sınırlarının genişlenmesi ve halkın refahının artması beraberinde ipekli dokumalara isteğinin çoğalmasına getirmiştir. Bursa, İstanbul, Edirne ve Amasya kumaşları ülke içerisinde ün kazanmıştı. Yavuz Sultan Selim İran ipeğine ambargo koymuş (1514-1518), Gürcistan ipeğinin ise Sohumu üzerinden gelip ülke pazarlarına yayılmasını serbest tutmuştu (Kıvrım ve Elmacı, 2011: 718). Kanunnâmede ifade edilmese de Gürcistan ipeğinin Trabzon üzerinden Erzincan'a geldiği ihtimali yüksektir. Kanunnâmeğe göre Erzincan pazarına gelen harir³ yükünden on batman hâlis ibrişimi⁴ olanın iki batmanı düşürülüp sekiz batman üzerinden hesaplanarak her batmanından seksen bir karaca akçe bâc alınmaktaydı. Bunun on karaca akçesi *Kemah bâcı*, yetmiş karaca akçesi de *Erzincan bâcı* için öngörülmüştü (Akgündüz, 1991: 295).

Tüccârlardan Alınan Vergiler

1. *Tamga-i Siyah*⁵: Her batmanda dört karaca akçe;
2. *Hakk'ul-kalem*⁶: Her batmandan bir karaca akçe;
3. *Resm-i Kâbızâne*⁷: Her batmandan bir akçe.
4. *Rehdarlık*⁸: Her yükden altı karaca akçe

² Bâc-ı büzürk: Farsça olup "büyük bâc" anlamını ifade eder. Transit olarak bir memleketten geçen veya o

memlekete kalmak üzere gelen mallardan alınan bâc vergisidir (Akgündüz, 2005: 112).

³ Harir: İpek

⁴ İbrişim: Farsça bir kelime olup kalınca bükülmüş ipek iplik ve bu iplikten yapılmış her hangi bir nesne

anlamlarına gelmektedir. Günümüzde ipek anlamında pek fazla kullanılmasa da bu adda birkaç yerleşim

birimleri vardır. Örnek vermek gerekirse; Adana İli Aladağ İlçesi, İçel İli Tarsus İlçesi, Kırşehir İli Kaman

İlçesi merkez bucaklarına bağlı bir yerleşim birimidir⁴. İbrişim günümüzde Gürcü edebi dilinde ibrişim "abreşumi"(სბრეშუმი) şeklinde kullanılmakta olup ipek anlamını ifade etmektedir (Arısoy, 2010: 13); İpek (Öztürk, 2014: 541).

⁵ Tamga-i siyah: Kara damga. Bâc kelimesinin karşılığıdır. Bâc-ı bazar (Pazar bâcı) da denir, s. 113

⁶ Hakk'ul-kalem: Yazıcılık resmi

⁷ Resm-i Kâbızane: Malları teslim alan görevlinin aldığı vergi

Terâkime Taifesinden Alınan Vergiler

Her batmandan elli beş karaca (bunun on akçesi Kemah Bacı, kırk beş akçesi ise Erzincan bâcı). Ayrıca terâkime tayfasından şu vergiler alınmaktaydı:

Tamga-i Siyah: Her batmanda dört karaca akçe;

Hakk'ul-kalem: Her batmandan bir karaca akçe;

Resm-i Kâbızâne: Her batmandan bir akçe.

Rehdarlık: Her yükden altı karaca akçe

Terakime taifesi Urumdan akmişe⁹ (kumaş) getirirse batmanda;

a) Bâc-ı büzürk- sekiz karaca akçe,

b) Tamga-i siyah- dört karaca akçe,

c) Hak'ul 'kalem- bir karaca akçe,

d) Kâbızâne- bir karaca akçe alınmaktadır.

Esir Taifesinden Alınan Vergiler

Ubur eden, yani geçip giden esirlerin her neferinden Yüz elli akçe, satılan her esirden yüz elli karaca akçe bâc alınır (Akgündüz, 1991: 296).

Kanunnâmedeki gümrüğe tabi diğer vergiler şöyledir:

1. Erzincan kanunnamesine göre, *harîr –baft ketân ve kumaş yükünün her batmandan 160 karaca tamga-i siyah alınır*. Bunun uburları –bâc-ı büzürktür. Şehirde bey olursa tamga-i siyahıye alınır. Görüldüğü gibi şehirden transit geçen harir yükü iki defa; *tamga-i siyah* ve *bâc-ı büzürk* olarak vergilendirilmektedir (Akgündüz, 1991: 296; Madde 18).

2. Tutiye yükünden: Üç yüz karaca akçe;

3. Horasanî yükünden: Yüz elli karaca akçe;

4. Lök¹⁰ yükünden: Alı yüz karaca akçe;

5. Kurt kulağı¹¹ yükünden: Üç yüz karaca akçe;

6. Sîrhişt¹² yükünden: İki yüz karaca akçe;

7. Ubur eden çividin¹³ her kellesinden üç yüz karaca akçe alınır (Akgündüz, 1991: 296).

8. Sakız yükünden: Seksen karaca akçe;

9. Kasnı¹⁴ yükünden: Ubur eden, yani geçip giderse yüz elli karaca akçe;

⁸ Rehdarlık: Transit geçen harir yükünden alınan bâcdan başka altı akçe rehdarlık vergisi alınmaktaydı. Bu

vergi yol emniyeti ve muhafızlığı karşılığında alınmaktadır (Ünal, 1999: 132).

⁹ Akmişe: Kumaş. Yezdi Akmişe: İran kumaş (Akgündüz, 2005: 258).

¹⁰ Lök: Kızıl boya, boyacılıkta kullanılan madde (Akgündüz, 2005: 187); Miroğlu, Bayburt, 157)

¹¹ Kurt kulağı: Bir başka adı Okbašo-Syngonium olan sarmaşık süs bitkisi.

<http://www.bitkivecicek.com/syngonium-kurt-kulagi-veya-okbasi> (Erişim Tarihi: 20.03.2017).

¹² Sîrhuşt: Horasan'da bir nevi söğüt ağacının yaprakları üzerinde hasıl olan tatlı bir nevi kuderet helvası

¹³ Çivit otundan elde edilen mavi renkli, sarılığını gidermek için çamaşır suyuna karıştırılan toz boya (TDK,

1998: 492)

10. Polad yükünden: Üç yüz karaca akçe;

11. İnciden kırk miskâlden bir miskal;

12. Miskten¹⁵: Kırk miskâlden bir miskâl alınmaktadır.

Miskal'ı, mile ve diğer akmişe satılsa, tamgalanır,

Rum vilâyetinden gelen akmişe, sof, tafta, çukâ, vale'den: Yüzde beş alınır.

Dikilmiş kumaş, kaftan ve işlenmiş ibrişimden vergi alınmaz.

Sof¹⁶ satılsa tamgalayıp avarasından altışar akçe (Akgündüz, 1991: 296;

Madde: 21).

Trabzon'dan gelen ketân şehirde satılsa her topundan on karaca akçe, ketân elbise yükünden ise yüz elli karaca akçe alınır (Akgündüz, 1991: 296; Madde 22).

Rum'dan gelen ve Erzincan'da satılan bakır ma'mûldan, kalaydan, şekerden, sağrıdan¹⁷, gönden, bulgari'den¹⁸, bıçaktan ve diğer hurdavâttan yüzde beş tamga alınır (Akgündüz, 1991: 296; Madde 23).

Sükker yükünden beş yüz karaca akçe, kalay ve sof yükünden üç yüz karaca akçe, sağrı yükünden dört yüz akçe, bulgari yükünden iki yüz karaca akçe, bıçak yükünden ü yüz karaca akçe, bakır yükünden yüz doksan sekiz karaca akçe alınmakta olup bunların doksan akçesi bâc-ı büzürk, seksen dört akçesi tamga-i siyah, on sekiz karaca akçesi Tercan'daki Vartek Kal'anın bâcından ibaret idi (Akgündüz, 1991: 296; Madde 23).

Transit geçen mürdesenk¹⁹ yükünün her birinden her yükte altmış karaca akçe alınır (Akgündüz, 1991: 296; Madde 23).

Erzincan Kavimi:

1. Harir getirirse batmanda iki karaca akçe,

2. Urum kumaşı getirirse batmanda yigirmi beş karaca akçe

¹⁴ Kasnı: Hiltit, tıbbi bir ot

¹⁵ Misk: Erkek ceylanın karın derisi altındaki bezden çıkarılan güzel kokulu madde (Türkçe Sözlük [TDK], 1998: 1570).

¹⁶ Sof: Sûf: Tiftik yününden ve keçi kılından dokunmuş kumaşa denir. En makbulü Ankara sofudur.

¹⁷ Sağrı: Hayvanın sağrı, yani beliyle kuyruğu arasındaki dolgun ve yuvarlakça olan tarafından çıkan kalın

deriye denir (Akgündüz, 2005: 191), kalın deri (Miroğlu, 1975: 159)

¹⁸ Bulgari: Yumuşak deri (Miroğlu, 1975: 157); Volga tarafları halkının giydikleri mest ve lapçın (Miroğlu,

1990: 195).

¹⁹ Mürdesenk: Tabîî kurşun oksidi (Miroğlu, 1990: 195). Tarsuslu Osman Hayri Efendi'nin "Kenzü-sıhhat'ü

Ebdaniye" (1298), İshâk bin Murad'ın "Havasül edviye" (1390), Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun "Cerrahiye-i

ilhaniye" (1465) eserlerinde Türk Tıp tarihinde kanser hastalığı karşılığı olan "seretan"dan bahsedilmiş ve

bunun günlük tedavisinde terkinde mürdesenk (kurşun dioksit-PbO), mum ve zencefre (civa sülfür) olan

melhemin kullanılması önerilmiştir (Çetin, 2013: 4)

3. Pirinç, sabun, hinnâ bu gibiler satılsa her yüz karaca akçeden beş karaca akçe alınır (Akgündüz, 1991: 297; Madde 24).

Erzincan halkı kendi yaptıkları bezi ve hamiri başka tarafa satmaya götürse her yükten altışar karaca akçe alınmaktadır. Şehre getirdikleri yüklerden ise otuz altışar karaca akçe alınır (Akgündüz, 1991: 297; Madde 28). Bu maddeden de görüldüğü gibi XVI. Yüzyılda ihracata önem verilmekteydi. Nefs-i Erzincan'dan ubur eden *pamuk, bez, hamir yükünün her birinden* otuz altışar karaca akçe alınmaktaydı (Akgündüz, 1991: 297; Madde 27).

At pazarında satılan her bir at ve katır için alandan on sekiz akçe, satandan on iki akçe, himar²⁰ için ise alandan dokuz, satandan altı akçe alınmaktaydı (Akgündüz, 1991: 297; Madde 25).

Kasâb-hânede satılan her koyun için dört karaca akçe, su sığırı için otuz karaca, sığır için on beş karaca akçe alınmaktadır (Akgündüz, 1991: 297; Madde 25).

Kuzey hasılatından yetmiş batman pamuk alınır. Güney tarafın Berâslu mevziindeki cüllâh kuyusundan: şehirdeki her kuyudan altı karaca akçe alınır.

Yiğirmi arşın bezden dört karaca akçe, yiğirmi arşın alacadan²¹ altı karaca akçe alınmaktadır (Akgündüz, 1991: 297; Madde 26).

Yavuz Selim Devri 1516 tarihli Erzincan Sancağı Kanunnâmesi'nde vakıf topraklarında çalışanlardan birisi divanî, diğeri de “malikâne” olmak üzere onda iki nispetinde vergi alınması kaydolunmuştu. “Divânî” tımar sahibine, “mâlikâne” kısmı ise vakfa ait olup mescit ve medreselerin ihtiyaçları için kullanılması öngörülmüştü. Bu kanunnâme öncesi vakıf topraklarında çalışan çiftçilerden onda üç nispetinde vergi alınmış olup ikisi divanî ve biri “malikane” hissesi idi (Akgündüz, 1991: 295; Barkan, 2001: 182).

Sırası gelmişken şu önemli hususu burada vurgulamak istiyorum ki, Sayın Prof. Dr. İsmet Miroğlu haklı bir şekilde Kanunî Devri Kanunnâmesi'ne dayanarak vakıf topraklarından çiftçilerden alınan verginin onda üçten onda ikiye indirilip hafiflediğini yazmaktadır (Miroğlu, 1990: 189). Bu durum Ö.L. Barkan'ın yayınladığı 1540 tarihli “Erzincan Evkafı Kanunu”da (Barkan, 2001: 73) ve A. Akgündüz'ün yayınladığı “937/ 1530 tarihli “ Erzincan Evkaf Kanunu”nda (Akgündüz, 1992: 575) görülmektedir. Fakat biz bu durumun, yani verginin onda üçten onda ikiye indirilip hafiflemesini 1516-1518. yıllardaki Yavuz Selim'in “Erzincan Sancağı Kanunnâmesi görmekteyiz (Akgündüz, 1991: 295; Madde 14).

²⁰ Himar: Arapça bir kelime olup erkek eşek anlamını ifade etmektedir (Parlatır, 2011: 637).

²¹ Alaca: Birkaç renkte iplikten dokunmuş bir cins kumaş (Miroğlu, 1990: 194); Sarı çubuklu pamuklu kumaş

olup pamuklu alaca ve ipekli alaca diye ikiye ayrılır. Tire ve Erzincan alacaları ünlüdür. Eskiden Bursa,

Halep, Manisa ve Kastamonu alacaları meşhur idi. Günümüzde Boldan, Arapkir ve Gaziantep'te eski

örnekler göre dokunmaktadır (Özen, 1981: 300).

Bu durumu açıklığa kavuşturmak amacıyla yazımızda hem Yavuz Selim hem de Kanuni devri kanunnamelerden örnek vermeyi uygun bulmaktayız.

Yavuz Selim'in 1516-1518 tarihli "Erzincan Sancağı Kanunnâmesi"den:

Erzincan hayır kurumları için alınan vergi kanunnâmede şöyle zikrolunmaktadır; Ve vilâyet-i Erzincanın vakfolan kurâsından 'an kadîm onda *üç alına* gelüb ikisi divanî ve malikâne ki, vakf için alınur imiş. Gerü evvel üzere *onda iki divanî* ve *birisi vakf için* kayd olup *divânîsi timar olub* ve vakfiyyesi mesâcid ve medâris melâzimine tayin olub yerli yerine kayd olundu (Akgündüz, 1991: 295).

Kanuni'nin 947 / 1540 tarihli "Erzincan Evkafı Kanunu"ndan:

"Hâliye²² vilâyeti mezbûre müceddeden kitâbet olunub defteri cedid dergâhı mu'allaya 'arzolundukda padişahı 'alempenâh zıllullah hazretlerinin memâliki mahmielerine nizâmî intizam için cânibi reayaya mezidi 'inayet ve vüfûru merhametleri mukarin olub vilâyeti Rum kanunu²³ icra olunması emr olunduğu bâ'isden onda iki alındıktan sonra onda bir dahi alunugelen bida'ı ma'rûfeden olmağın evkaf reayasının üzerinden ref' olunub heman onda iki üzere biri divanî ve biri mâlikâne alınub ve zikrolan maktu' malikânedен bedel evkafın her birisine mikdarınca ba'zı tamam malikâne ve ba'zı nısıf ve ba'zı sülüsân ve ba'zı sülüs ve ba'zı rubu' ve ba'zı sümün ve bilcümle mümkün oldukça 'alel infirâd ta'yin olunub bâkisi timara ilhak olundu ..." şeklinde zikrolunmaktadır (Barkan, 2001: 73-74).

Burada iki önemli husus dikkatimizi çekmektedir. Birincisi, "Erzincan Evkafı Kanunu"nun Ö.L. Barkan'da 1540, A. Akgündüz'ün "Erzincan Evkafı Kanunu" ise 1530 tarihli olarak yayınlanmasıdır. İkincisi, gerek A. Akgündüz'ün 1530, gerekse de Ö.L. Barkan'ın 1540 tarihli olarak yayınladığı "Erzincan Evkafı Kanunu"nda vakıf arazilerinde çalışan işçilerden onda iki nispetinde vergi alındığının belirtilmesidir. Oysaki A. Akgündüz'ün 1516-1518 tarihlerine ait "Erzincan Sancağı Kanunnâmesi'nin 14. Maddesinde bu husus açıkça belirtilmiştir (Akgündüz, 1991: 295).

Erzincan şehrinde 1516 yıldaki vakıf gelirinin 8.506 akçe olduğu kayıtlardan belli olmaktadır (Miroğlu, 1990: 177). Bu gelirlerin Erzincan'daki mescit ve medrese ihtiyaçları için kullanılmaktaydı.

YAVUZ SULTAN SELİM DEVRİ ERZİNCAN SANCAĞI KANUNNÂMESİ'NDE İSMİ GEÇEN ÖLÇÜ VE TARTI BİRİMLERİ

Yavuz Selim Devri Erzincan Sancağı Kanunnâmesi'nde zikrolunan ölçü ve tartı birimlerini şu şekilde özetleyebiliriz.

Ağırlık Ölçüleri

Batman, hububat için kullanılan bir ölçü birimi olup 2 ile 8 okka arasında değişmektedir, men (Şemseddin Sami, 2011: 203). "Kamus-u Osmani'de Arapça'dan gelme bir kelime olduğu şöyle zikrolunmaktadır: "Ölçek ismi (man) in

²² Hâliye: Bundan akdem

²³ Buradaki Rum Kanunu ibaresinde Osmanlı kanunu kast edilmektedir.

aslı ölçü mânasına (men) olup lisan-ı Yunaniden mehuz olduğu ve şive-i Arabiye tatbikan elf-i memdude ile telâffuz olunduğu malûmdur. (Bat) kati demek olduğundan bu halde (batman) kati ölçek mânasını ifade eder. Bir (men) yerine ve malına göre sekiz kıyyeden iki kıyyeye kadar olur. Lisan-ı nâs'ta tahrif ile (batman) denilir” (Pakalın, 1946: 174).

Batman genellikle Türkler ve Türklerle ilgili kavimlerde kullanılan ağırlık ölçü birimi olup bölgelerde ve ürünlerde farklı değerler taşıdığı bilinmektedir. Bir batman, Adana'da 4, 848 kg, Antep'te 720 dirhem, Bağdat'ta 6 okka, Basra'da 10, 886 kg; 11,6688 kg, Baybur'ta 12 nügi (her biri 200 dirhem), Bursa'da 15-16 okka, Behsini'de 6 kg, Çemişgezek'te 1800 dirhem, Diyarbakır'da 1580 dirhem, Erivan'da 3,36 kg, Erzincan'da 12 nügi (her biri 160 dirhem), Erzurum'da 12 nügi (her biri 200 dirhem) olarak kullanılmaktaydı (Taşkın, 2005: 15-17).

Arap (Taşkın, 2005: 16) ve Gürcistân (Bekadze, 2015: 115-134) coğrafyalarında batman, *menn* şeklinde ifade ediliyordu. Erzincan'da Hasan Padişah batmanı olup (Akgündüz, 1991: 295) bir batman 12 nügi, her nügi 160 dirhemdir (Akgündüz, 1991: 295).

Dirhem- İslam ağırlık ölçülerinden olup Yunanların Drahomi'ye dayanmaktadır. Bu zaman ve bölgelere göre değişiklik göstermekteydi. W. Hinz'e göre bir dirhem 3,125 gram, Halil İnalçık'a göre ise bu yaklaşık 3,2 gramdır (Taşkın, 2005: 28). Erzincan için Anadolu dirhemi kullanıldığını düşünmekteyiz. Bir “Rumî dirhemi” adlanan Anadolu dirheminin miktarı 3,207 gramdır (Taşkın, 2005: 29).

Keyle Osmanlı Devleti'nde hacim ölçüsü olarak kullanılmaktaydı. Devletin çeşitli yerlerinde farklılık göstermekteydi. Mısır'da 1 keyle yaklaşık 7,5, Halep'te 6,56 litreydi (Hinz, 1990: 49).

Kile- keyl ar.hububat ölçmeye mahsus ölçü, ölçek, kile (Şemseddin Sami, 2011: 942). Kile ar. Ölçek; İstanbul kilesi; yeni kile (Şemseddin Sami, 2011: 942).

Menn- Erzincan coğrafyasında “menn” ağırlık ölçüsü olarak şıra ölçümlerinde kullanılmıştır Halil İnalçık'a göre menn 12 okka, yani 15,388 kg olmak üzere ağır ve 6 okka, yani 7,694 kg olmak üzere hafif olmak üzere ikiye ayrılır (İnalçık, 2003: 248).

Miskal- Yirmi kırat, veya orta büyüklükte yüz arpa ağırlığına verilen isim olup vezince bir dirhem ile bir dirhem yedide üçüne eşittir (Pakalın, 1952: 546). Bir miskal 1,5 dirhem olduğu kabul edilmiş olup Gazan han döneminde Tebriz miskali daha çok kullanılmaktaydı. Bu da 24 kırata yani 4,608 gram idi (Taşkın, 2005: 27; TDK, 1998: 1570). Standart Osmanlı miskalı 1,5 dirhem veya 4,81 g. (İnalçık, 2000: 445).

Nügi: Osmanlı Devleti'nde Anadolu'da kullanılan ağırlık ölçüsüdür. Bölgelere göre farklılık göstermekteydi. Bir nügi Mardin'de (Hinz, 1990: 29) ve Çıldır Eyâleti'nde İki yüz dirhemdir (Akgündüz, 1994: 581). Erzincan'da ise bir nügi yüz altmış dirhem (Akdeniz, 1991: 295) veya 513.120 g. (İnalçık, 2000: 446).

Okka: Kıyye de denmektedir. Şehir ve kasabalara göre değişmekte olup en tanınmış olanı dört yüz dirhem, yani 1,282 gramdır (Pakalın, 1952: 723).

Vuk'iyye: Okka olarak da bilinir. Vukuiyye, her biri 3.207 gramdan 400 dirheme eşit 1.2828 kg. lık bir Osmanlı ağırlık birimidir (Hınz, 1990: 30, 44); İstanbul vukiyyesi 400 dirhem veya da 1, 282945 kg. eşittir (Öztürk, 2014: 361). Erzincan'da tartı ölçüsü olup okka yerine kullanılmaktadır (Akgündüz, 1991: 295).

Yük- Bir yük hayvanının (at, eşek, katır ve deve) taşıdığı miktarı ifade etmektedir (Taşkın, 2005: 119). Bu, İranlılarda deve yükü olarak himl, eşek, at, katır ve sığır yükü ise harvar olarak bilinmektedir (Taşkın, 2005: 119). Erzincan'da ise bunlara özel değişik ad verilmeyip her yükün çeşitlerine göre adlandırılmaktadır. Örnek, tutiye yükü, lök yükü, kurt kulağı yükü, sırhişt yükü gibi (Akgündüz, 1991: 296); Erzincan'da ipek yük 10 batman veya 61.574 kg (İnalçık, 2000: 448).

Alan Ölçüleri

Çiftlik- bir çift öküzle sürülebilecek büyük toprak parçası olup (Taşkın, 2013: 58) “bir köyde hane halkı için olan ve büyüklüğü 60-150 dönüm arasında değişen arazi” dir (Akgündüz, 1994: 581). Ayrıca çiftlik, arazi mahalline ve toprağın yetiştirme kabiliyetine göre değişmek suretiyle, ala yerden 60-80, kıraç yerden 100-150 dönüm içeren alan ölçüsüdür (Akgündüz, 1994: 581). Komşu vilâyetlerden Çıldır, nâm-ı diğer Ahıska'da da çiftlik kelimesi kullanılmıştır. Balkanlarda ise çiftlik karşılığı olarak “baştina” tabiri kullanılmıştır (Taşkın, 2005: 128).

Dönüm-“919 m² alan ölçüsü birimi” (Parlatır, 2011: 362; Yılmaz, 2010: 141). Dönüm Osmanlı'nın her vilayetinde olduğu gibi Ahıska Vilayeti'nde de “geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile 40 x 40= 1600 adım karelik bir yüzölçümünü ifade eder (Taşkın, 2005: 134).

Nazari Ölçüler

Adet: Parça. Deri, kumaş, kereste ve demir gibi ürünlerin sayımında “adet” kullanılmış olup ebat, ölçü ve ağırlıkları ürünün hammaddesine göre farklılık göstermektedir (Öztürk, 2014: 354).

Çift: Farsça cuft, çift kelimelerinden türemiş olup birbirini tamamlayan iki tekten oluşmaktadır.

Dâne: Tek parça anlamına gelip değerli kürk, kuşak, gömlek, pantolon gibi giysiler için kullanılmaktadır

Davar: 1. Koyun ve keçinin ortak adı; 2. Koyun ve keçi sürüsü.

Hâne: Farsça bir kelimedir. Ev halkı; bir bütünü oluşturan bölümlerden her biri (TDK, 1998: 940).

Nefer: Kişi sayı. Osmanlı devletinde hane reislerini sayı nefer olarak kaydolunmuştur.

Kese: Her hangi bir şeyin kese miktarında olanı (TDK, 1998: 1278)

Kelle: Farsça bir kelimedir. 1. Baş, kafa; 2. Bazı peynir cinsleri ve külçe durumundaki şeker gibi şeyler için kullanılır. İri tane (TDK, 1998: 1265).

Top: Kumaş, kağıt vb şeylerin düzenli bir şekilde yığılmış bağı (TDK, 1998: 2233). Yükün çeşidine göre değişmektedir. Örnek İpek , tafta =100 arşun veya 65 m.; İpek vâle= 120 arşun veya 78 m.; kadife= 15 arşun veya 8.45 m. (İnalçık, 2000: 447)

Uzunluk Ölçüleri

Arşın- arşun, arçın, arjin ve alçin şekillerinde kullanılmış olup Arapçası zira ve Farsçası areşn'den gelmektedir (Taşkın, 2005: 141). Bu tabir metrenin resmen kabulüne kadar kullanılmış ölçü aleti olup “zirâ-ı âşari” şeklinde ifade edilmiştir (Pakalın, 1946: 88).

Osmanlı Devletinde başlıca olarak iki tür arşın kullanılmıştır: Çarşı arşını, mimar arşını. Çarşı arşını; çarşı ve pazarlarda kumaş ölçümünde kullanılmakta olup ortalama 68 cm'dir. Mimar arşını ise yapı işlerinde kullanılmakta olup yuvarlak olarak 75.8 cm'dir (Taşkın, 2005: 141-142). Erzincan kanunnâmelerinde arşın ile ilgili her hangi bir açıklama bulunmamaktadır.

ERZİNCAN KANUNNÂMESİNDE ADI GEÇEN PARA BİRİMLERİ

“Osmanlı timar düzeninde, vergilerin alınmasında, devlet gelir ve giderlerin hesaplanmasında para birimi akçe” olarak kullanılmaktaydı (Arıkan, 1996: 10).

Osmanlı Devleti, fethettikleri yerlerde mahallî paralardan olan “karaca akçe”, “şahrühî”, “tenge”, “tengçe”, “hasanbegî” adlı paraların kullanılmasına müsaide etmiştir. Ayrıca, Bağdat ve Basra'da “lari”, ve “Muhammedî” gümüş paraları, Trablusgarp, Cezair, Yemen'de yerli gümüş paralar, Budin'de “penz”, Mısır'da “müeyyidi” veya “medin”, “pare” geçerli olmuştur (Ruhi Özcan, 2005: 251). Kefe'de geçmişî Kırım Hanlığı aracılığı ile Altınorda'ya dayanan “Kefevî akçe” yaygın şekilde kullanılıyordu (Öztürk, 2014: 361). Erzincan'da devletin “Osmanî” akçesinden daha fazla bölge para birimi olan “karaca akçe” kullanılmaktaydı. Erzincan'da kullanılan para birimler şunlardır:

Akçe-i Osmani –“Kuruş”tan önceki “vâhid-i kıyasiyi” ifade eden tabir olup 1687 (H. 1099) yılına kadar kullanılmıştır (Pakalın, 1946: 35). Genel olarak gümüş (beyaz) parayı ifade eden para birimidir. İlk defa Selçuklular tarafından kullanılmıştır. Osmanlılarda 1341 yılında Alaeddin Paşa tarafından Orhan Bey namına ilk gümüş Osmanlı parası, beyaz sikke anlamında “Akçe-i Osmani” adıyla bastırılmıştır. İlk basılan akçe altı kırat ağırlığında idi. Sonraki yıllarda aynı ağırlığı koruyamamıştır

Karaca Akçe: Üç karaca akçe bir Osmanîdir (Akgündüz, 1991: 295).

Dirhem: Dirhem para birimi olarak önce Araplarda gümüş sikke yerinde daha sonra ise Osmanlılara geçmiştir (Parlatır, 2011: 352). Dirhem, Farsların dirheminden türemiş ve 2,97 gramlık sikke şeklinde kullanılmıştır (Pakalın, 1946: 452-453). Dirhem'in İlhanlılar – Abu Sait Hulâku zamanında 744/ 1333 yılında Erzincan'da kullanıldığı bilinmektedir (Resim 1).

Resim 1: İlhanlılar -Abu Sait Hulâku zamanında Erzincan'da kullanılan para dirhem 744/ 1333

Kaynak: Akopyan, 2011

Erzincan kanunnâmesinde rastladığımız para birimleri yalnız Erzincan'da değil geniş coğrafyada ticari faaliyetlerde kullanılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Yavuz Selim Devri 1516 (922) tarihli Erzincan Sancağı Kanunnâmesi hükümleri tespit edilmiştir. Buna göre Erzincan Sancağı Kanunnâmesi iki kısımdan oluşmaktadır. Kanûn-ı Osmanîye'ye ait birinci kısmı "Mahsûlat-ı Kurâ Ber Müceb-i Kanûn-ı Osmanî" adlanmakta olup şer'i ve örf'i vergileri, ikinci kısmı ise "Tafsîl-i Tamgay-ı Siyah ve Bâc-ı Büzürk Der Erzincan Ber Mûcib-i Hasan Padişah" adlanmakta olup bâc, tamga ve gümrük vergilerini içermektedir. Kanunnâmenin Kan'un-ı Osmanîye'ye ait ilk kısmında kişi başına alınan vergi ve miktarları, maktu, hayvancılıkla ilgili ve arızı vergiler ve hububat öşrü açıklığa kavuşturulmuştur.

Erzincan'ın önemli ticaret yolları üzerinde bulunması onun ticari faaliyetinin yükselmesine sebep olmuştur. Erzincan Sancak Kanunnâmesi'nin Hasan Padişah kanûnları etkisinde düzenlenen ikinci kısmında bâc, tamga ve çeşitli ürünlerin gümrük vergileri şehirde olan yüksek ticarî faaliyetlerin kanıtıdır. Makalemizde tüm bunlar detaylı olarak incelenmiştir. Ayrıca XVI. Yüzyılda Erzincan'da ticarî hayat da çalışmamızda yer almaktadır.

Bu çalışmada, Erzincan Kanunnâmesi'nde ismi geçen ölçü, tartı ve sancak genelinde kullanılan para birimleri hakkında da bilgiler verilmiştir

KAYNAKÇA

ACIPINAR, Mikail (2015). Ahidnâmeler Çerçevesinde Karadeniz'de Ticaret ve Yabancı Tüccarların Durumu (XV-XVII. Yüzyıllar). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, ss. 319- 336

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1990-1996). "**Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**". İstanbul: OSAV, Fey Vakfı

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1991). **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**. 3. Kitap. Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri, Dördüncü Bölüm, Erzincan Eyâleti Kanunnâmeleri, Erzincan Sancağı Kanunnâmesi. İstanbul, Fey Vakfı.

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1992). **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, 5. Kitap. Kanunî Devrî Kanunnâmeleri. II. Kısım Eyâlet Kanunnâmeleri (I). Yedinci Bölüm, Erzurum Eyâleti Kanunnâmeleri, İstanbul, Fey Vakfı Yayınları.

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1994), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**. 7//I. Kitap. Kanunî Devri Kanunnâmeleri (IV), 7//II. Kitap. II. Selim Devri Kanunnâmeleri. Altıncı Bölüm. Gürcistan Eyâleti Kanunnâmeleri, Kanunâme-i Vilâyet-i Gürcistan. İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

AKGÜNDÜZ, Ahmed (2005). **Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilâtı ve Belediye Kanunları**. İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

AKOPYAN A. V. (2011). Rossiya. “O monetnikh nakhodkakh v Zakavkazye i na Severnom Kavkaze v 2007-2009 gg. Mejdunarodnaya nauçnaya konferensiya “Arkeologiya, Etnologiya, Folloristika Kavkaza”. Sbornik kratkikh soderjaniy dokladov, Tbilisi-Gori-Batumi, 27-30 sentyabrya 2010 goda. İzdatelstvo “Meridiani”, Tbilisi.

ARIKAN, Zeki (1996). “Tahrir Defterlerinde Geçen Deyimler”, **Osmanlı Araştırmaları-The Journal of Ottoman Studies**, XVI, ss. 1-13.

ARISOY, İbrahim (2010). **Gürcüce-Türkçe Sözlük**. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları

ARMAĞAN, Abdüllatif (1998). “XVI. Yüzyılda Teke Sancağı’ndaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü **Tarih Araştırmaları Dergisi (Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan)**. Cilt: XIX, Sayı: 30. Ankara. ss. 1- 35

BARCAN, Ömer Lutfi (1941). “Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey’e Ait Kanunlar”. **Tarih Vesikaları**, c. I-II. ss. 91-106.

BARCAN, Ömer Lutfi (1943). **XV ve XVI ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları**. Birinci Cilt, Kanunlar, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı.

BARCAN, Ömer Lutfi (2001). **XV ve XVI ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonomini Hukukî ve Malî Esasları**. Birinci Cilt. Kanunlar (Tıpkıbasım). Yayına Hazırlayan Hüseyin Özdeğer. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayın No: 4302.

BEKADZE, Iasha (2015). Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmeleri’nin Değerlendirilmesi, Karadeniz- Black Sea – Чepное Море, Üç ayda Bir Yayınlanan **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Yaz 2015, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Dergisi, Yıl 6, Sayı 26, s. 115-134. Ardahan / Türkiye.

BEKADZE, Shota (2012). 1595 Tarihli “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan” Tahrir Defterine Göre Azğur Nahiyesi”, ss. 225-244. **Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi**. 29 Haziran- 1 Temmuz 2012. Konya.

BOSTAN, M. Hanefi (2002). **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı’nda Sosyal ve İktisadî Hayat**. Ankara, TTK.

ÇAĞATAY, Neşet (1947). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD)**, Cilt V, Sa. 5. ss. 483- 511.

ÇETİN Abdullah (2013). **Kanser Tedavisinde Yeni Yaklaşımlar**. T.C. Erciyes Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Kimya Anabilim Dalı Bitirme Ödevi, Mayıs 2013 Kayseri

ESİNER-ÖZEN Mine (1981). “Türkçe’de Kumaş Adları”, **İÜEF Tarih Dergisi**, Sayı 33. s. 291-340. İstanbul.

HINZ, Walter (1990). **İslâm’da Ölçü Sistemleri**, Çeviren: Acar Sevim. İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi.

İNALCIK, Halil (2000). **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**. Cilt 1. 1300-1600. Çev. Halil Berktaş. İstanbul, Eren Yayıncılık

İNALCIK, Halil (2003). **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600**, Çeviren Ruşen Sezer, İstanbul, YKY.

KIVRIM, İ. ve ELMACI, S. (2011). “Osmanlı Döneminde Amasya’da İpekçilik”. **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 6/4 Fall 2011, p. 715-728, Turkey.

MİROĞLU, İsmet (1975). **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**. İstanbul, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları

MİROĞLU, İsmet (1990). **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)**. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÖZCAN, Ahmet (2012). Uzun Hasan Kanunları ve Osmanlı Dönemine Yansımaları. **Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, Sayı 29 / Bahar 2011, ss. 173-192.

ÖZCAN, Ruhi (2005). “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi** , Sayı:17-Bahar, ss. 237-266.

ÖZTÜRK, Yücel (2014). **Osmanlı Hakimiyetinde Kefe (1475-1600)**, 2. Basım, Ankara, Bilge Kültür Sanat

PAKALIN, Mehmet Zeki (1946). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**. I. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1952). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II. XIII. Fasikül. İstanbul, MEB.

PARLATIR, İsmail (2011). **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**. 4. Baskı. Ankara, Yargı Yayınları.

SERTOĞLU, Midhat (1992). **Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları

SYNGONIUM (KURT KULAĞI VEYA OKBAŞI). <http://www.bitkivecicek.com/syngonium-kurt-kulagi-veya-okbasi>. Erişim Tarihi: 20 Mart 2017.

ŞEMSEDDİN SAMİ (2011). **Kamus-i Türki (Latin Harfleriyle)**. 1. Baskı, İstanbul, İdeal Kültür Yayınları.

TAŞKIN, Ünal (2005). **Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ

TAŞKIN, Ünal (2007). “1540 (H.947) Tarihli Kanunnamelere Göre Musul, Amid ve Erzurum Sancaklarında Ziraî Gelirlerin Mukayeseli Tahlili”, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 2/2 Spring, S. 2, www.turkishstudies.net (Ed. Prof. Dr. Gürer Gülsevin- Dr. Mehmet Dursun Erdem), ss. 632-653.

TAŞKIN, Ünal (2013). Rüsûm-i Örfiye, **Tarih Okulu**, Sayı XIV, ss. 55-73.

TDK, (1998). **Türkçe Sözlük**, 1-2, 9. B., Ankara, TDK Yayınları.

TUNGER, Işık (TY). **Osmanlı'da Esnaf ve Ticaret**. [Çevrimiçi: http://osmanlikulturunuyasatmadernegi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=174&Itemid=191]. Erişim tarihi: 09.05.16.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1984), **Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı**, Ankara, TTK.

ÜNAL, Mehmet Ali (1989). **XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)**. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

ÜNAL, Mehmet Ali (1999). **XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı**. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YILMAZ, Fehmi (2010). **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşbu.

EK 1: ERZİNCAN SANCAĞI KANUNNÂMESİ

DEFTER-İ MÜFREDAT VE MAHSÛLÂT-I VİLÂYET-İ ERZİNCAN TAFSİL-İ KANUNNÂME-İ VİLÂYET-İ ERZİNCAN MAHSÛLAT-I KURÂ BER-MÛCEB-İ KANÛN-İ OSMANÎ VE BÂC VE TAMGA BER-MÛCEB-İ HASAN PADİŞAH

1. Evvel vilâyet-i mezkûrda vâk' olan *re'âyâ* ki, müslmanlardururlar, onların kim, çifti olup ve bir çiftlik zemin zirâ'atine kâdir ola, onların gibiden *resm-i çift* deyü ellişer Osman akçelerin alalar. Ve onların, kim çifti olmaya veya bir hânedeki tekrar *müzevvec* ola, onların gibiden on ikişer akçe *resm-i bennâk* alalar. Ve anlar kim, *mücerred* olalar, atalarına hizmet ider olmayub alâ hidetin kendü öz kârlarında olalar onlardan altışar akçe *resm-i caba bennâk* alalar.

2. Ve *kefere* taifesinden bu zikrolunan rüsüm alınmayub ammâ her haracgüzâr nefer başına yigirmi beşer akçe *ispenç* alalar.

3. Ve *çifti olmayub bennâk adında* olan Müslümanların birer mikdâr zirâ'atları olsa, zirâ'atlerine göre hesâb edüb her iki dönümüne bir *akçe-i Osmani* alalar.

4. Ve bu zikrolan rüsüm ki, takrir olundı, eğer Müslüman ve ger kefere taifesidir, bunların alınmalarının mevsimi evvel-i bahar evâil-i Marttır, ol vakit alalar. Andan mukaddem almayalar.

5. Ve zirâ'atlerinden eğer Müslüman ve ger keferedir, *hums* üzere alalar, evvel üzere kayd olubdur. Ammâ Müslümanların bağlarından ve penbelerinden ve bostanlarından *yedide bir* alına. Eyle kayd olubdur.

6. Ve *şehir* tâifesinin Müslümanlarından *bennâk resmî* alınmaya, kayd olmayubdur. Ve gallevâtlarından²⁴ ve gayrı her neferi kim vardır, *öşür* üzere alına, öyle mukayyedir.

7. Ve *resm-i arûsiyye* kız oğlandan altmış ve dul avretten otuz akçe resm-i arûsiyye alalar; kız oğlan her ne yerde nikâh olur ise olsun, atası ne yerün ra'iyyeti ise anın sipâhîsi ala. Ve dul avret her ne yerde nikâh olsa resm-i arûsiyyesi anda alına.

8. Ve *resm-i asel* hâsıl olan baldan *öşür* üzere alına.

9. Ve *resm-i âsiyab* her âsiyabdan ayda beşer akçe hesâbı üzere alalar ki, yıllığı altmış akçe olur.

10. Ve *âdet-i ağnâm* her iki koyuna bir akçe alına.

11. Ve *resm-i yaylak* her yaylakçı olan kimesnelerden ki, çihâr-pâsı ola, her hânedan birer *nügi* yağ alalar. *İki yüz dirhem ola*.

12. Ve *cerâim-i hayvanât* için dahi ya at veya sığır ekine girüp ziyânlıkeylese, her davar başına beşer akçe cürmün alalar. Ve ekin sâhibinin ziyânlığın dahi hayvânât sahibinden, ödedeler. Ve her davar başına *siyâset* için sâhibine beşer ağaç dahi uralar. Bu husus için her hânedan maktu' akçe almayalar.

13. Ve *gallevâtun kıymeti* hususu dahi *İstanbul keyli* üzere hesâb olunub ki, yiğirmi vukıyye olur, sekiz akçe buğday kilesi ve altı akçe arpa ve darı kilesi ve beşer akçe şirenin batmanı ve iki akçe meyvanın batmanı hesâb olup hâsıl bağlanubdur. Ammâ *sahib-i tumar* olan hemen aynıyle *behresin* alub dahi kendisi bey'ede, artuk ve eksik ol ıssı ve ziyân kendünündür, re'âyâdan akçesin talep etmeye, kanun değildir.

14. Ve *vilâyet-i Erzincanın vakfolan kurâsından* 'an kadîm *onda üç* alına gelüb ikisi *divanî* ve *malikâne* ki, vakf için alınur imiş. Gerü evvel üzere *onda iki* divanî ve birisi vakf için kayd olup divanîsi timar olub ve vakfiyyesi *mesâcid* ve *medâris* melâzimine tayin olub yerli yerine kayd olundu.

TAFSÎL-İ TAMGAY-I SİYAH VE BÂC-I BÜZÜRK DER ERZİNCAN BER-MÛCİB-İ HASAN PADİŞÂH

1. Hârîr yükü olsa, on *batman* hâlis ibrişimi olanın iki batmanın aşğa varub sekiz batmanın hesâb edüb *bâc alurlar* imiş. *Batman* olan on iki *nügi* imiş ve *her nügi yüz altmış dirhem* olur imiş. Ve her batman bin dokuz yüz yiğirmi dirhem olur imiş. Bu zikr olan *Hasan Padişâh batmanıdır*. Ve harîr yükünün her batmanına seksen bir *karaca akçe bâc alınur imiş*. On karaca akçenin *Kemah bâcı* ve yetmiş karaca akçenin *Erzincan bâcı* ki, üç *karaca akçe* bir Osmanîdir.

2. Ve her batmanda dört karaca akçe *tamgay-i siyahdır* ve her batmanda hakk-ul'kalem bir akçe ve *resm-i kâbızâne* dahi bir karaca akçe alurlar imiş. Bu zikrolanları tüccâr taifesinden alurlar imiş. Ve *rehdârlık* dahi her yükde altı karaca akçe alurlar imiş.

3. Ve *Terâkime* taifesinden her batmandan elli beş karaca alurlar imiş; on akçesi *Kemah bâcı* ve kırk beş akçesi *Erzincan bâcı* ve dört akçesi *tamga-i siyah* ve

²⁴ Gallevat: Hububat

bir karaca akçe *hakk-ul'kalem* ve bir karaca akçe *kâbızâne* ve altı karaca akçe *rehdârlık*.

4. Ve... ketân ve kumaş ki, harir-baft ola, anun gibilerin batmanından yüz altmış karaca akçe *tamga-i siyah* alurlar imiş. Bunların ubûrları *bâc-ı büzürkdür*. Ve şehirde bey' olsa *tamga-i siyahıyye* alurlar imiş.

5. Ve yukarı cânibden gelen *mürdebârın* ki, tûtiye yüküdür, her yükünden üç yüz karaca akçe ve *Horasanî* yükünden yüz elli karaca akçe ve lök yükünden altı yüz karaca akçe ve kurt kulağı yükünden üç yüz karaca akçe ve sîrhışt yükünden iki yüz karaca akçe alınur imiş. Ve çividün her kellesinden üç yüz karaca akçe alınur imiş, ubûr etse. Ve ak sakız yükünden seksen karaca akçe ve kasnı yükünden yüz elli karaca akçe, bunlar dahi ubûrdadır. Ve polâd yükünden üç yüz karaca akçe.

6. Ve *esir taifesinden* her neferden yüz elli *karaca akçe*, bunlar dahi ubûrdadır, bâca taallûktur. Ve esir taifeden satılsa, her neferde yüzelli karaca akçe *bâc* alurlar imiş.

7. İncüden ve miskten kırk miskâlden bir *miskâl* alurlar imiş ve yukarı cânibden gelen miskâlî ve mile gibi ve sâir akmişe şehirde satılsa, tamgalayub ve *Rum vilâyetinden* gelen akmişe her ne olur ise olsun, sof ve tafta ve çukâ ve vâle ve bunlara nisbet ne kim vardır, *yüzde beş* alırlar imiş. Ve dikilmiş kaftandan ve dikilmiş çukadan ve amel almış ibrişimden nesne alınmaz imiş. Ve sof satılsa tamgalayıb avarasından altışar akçe.

8. Ve *Trabzon'dan* gelen ketân şehirde satılsa, her topundan on *karaca akçe* alırlar imiş, her ne tâife alursa alsun. Ve Trabzon'dan ketân elbise yükde yüz elli karaca akçe alırlar imiş.

9. Ve *Rum'dan* gelen bakır ma'mûl olsa ve kalaydan ve şekerden ve sağrıdan ve gönden ve bulgariden ve bıçaktan ve sâir dahi hurdavâtından bu zikr olunan nesnelere *şehr-i Erzincan'da* satılsa, yüzde beş *tamga* alınır imiş. Ve sükker yükünden beş yüz karaca akçe alırlar imiş. Ve kalay ve sof yükünden dahi üç yüz karaca akçe alırlar imiş. Ve sağrı yükünden dört yüz karaca akçe ve bulgari yükünden iki yüz karaca akçe ve bıçak yükünden üç yüz karaca akçe ve bakır yükünden yüz doksan sekiz karaca akçe alırlar imiş. Doksan akçesi *bâc-ı büzürk* ve seksen dört akçesi *tamga-i siyah* ve on sekiz karaca akçesi *Tercan'da Vartek* kal'asının bâcıdır. Ve *mürdesenk* yükü geçip gelse, her yükte altmış karaca akçe alırlar imiş.

10. Ve *Erzincan kaviminden* harîr getürse batmanda iki karaca akçe alırlar imiş. Ve urum kumaşı getürseler, batmanda yigirmi beş karaca akçe alırlar imiş. Ve bu zikr olunan akmişeler kısmından ve *mürdebâr* kısmından pirinç ve sabun ve hinnâ ve bunlar gibi şehirde satılsa, yüz karaca akçeden beş karaca akçe alırlar imiş.

11. Ve eğer at pazarında at satılsa, alandan on sekiz karaca akçe alırlar imiş. Ve satandan on iki karaca akçe alırlar imiş. Ve katır dahi bunun gibidir. Ve himâr bunların nisfidir.

Ve eğer kasâb-hânede koyun satılsa; her koyun başına dört karaca akçe alırlar imiş. Ve eğer su sığırı satılsa, otuz karaca akçe alırlar imiş. Ve eğer sığır satılsa on beş karaca akçe alırlar imiş.

12. Ve kuzey geçede hâsılından yetmiş *batman* penbe alurlar imiş ve güney-geçede mevzi-i *Berâslu*'dan tâ bunda varınca ne kadar mevzi' vâki' bir *cüllâh kuyusından* altışar karaca akçe alırlar imiş. Ve yiğimi arşun bezden dört karaca akçe alurlar imiş. Ve yirmi arşun alacadan altı karaca akçe alırlar imiş.

13. Ve *nefs-i Erzincan*'da eğer penbe yükü ve eğer bez yükü ve eğer hamir yükü geçip gitse otuz altışar karaca akçe alırlar imiş.

14. Ve *şehirlü cema'ati* bezi yapsa ya hamri²⁵ gayri canibe iletse, yükte altışar karaca akçe alurlar imiş. Ve şehre getürse otuz altışar karaca akçe alırlar imiş.

15. Ve *Terâkime tâifesi* Urumdan akmişe getürse, batmanda yiğirmi sekiz karaca akçe *bâc-büzürk* alurlar imiş. Ve dört karaca akçe *tamga-i siyah* alurlar imiş. Ve bir karaca akçe *hakk'ul'kalem* ve bir karaca akçe *kâbızânw* alurlar imiş.

(Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukâ Tahlilleri, 3. Kitap, Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri . VI. Bölüm: Erzincan Eyâleti Kanunnâmeleri. Fey Vakfı Yayınları, İstanbul-1991, s. 294-298).

²⁵ Hamr: Şarap (Öztürk, 2014: 541).